

MILAN KONJOVIĆ ALAKJAI

A SÖRÖZŐ TONCSIKA

A városházának a nagy pravoszláv templom felé eső sarkán egykor a Fehér Gúnár elnevezésű üzlet állt, tulajdonosára is ráragadt ez a név. Később Šantić egy rokona, egy mostari, ide nősült, zomborivá lett, finom ember volt, egyszóval ez a mostari a Gúnár helyén megnyitotta a Strahinjához címzett vendéglőjét. Le is festettem ezt párszor.

Szenvedélyes sörivő létere szívesen eljárt ebbe a kocsmába a nagybátyám, Antonije Konjović, Justin fia, apám testvére. Toncsi bácsinak vagy Toncsikának ismerte mindenki. Olyannyira közkedvelt volt Toncsika, hogy maga se tudja, kinek nem a komája, melyik gyereket nem ő keresztelte. Mindig vidám volt, jó természetű, és ez tetszett az embereknek.

Toncsika kedvelte a színésznőket és a szépasszonyokat általában, sokszor bajba is keveredett emiatt. Nagyon élvezte a lóversenyt is, Pestre, Bécsbe járt ezért az élvezetéért. Engem is elvitt a versenyekre. Mégis mintha a sört szerette volna legjobban. Nem esett nehezére elmenni Bécsbe csak azért, hogy kipróbálja a Görög Bejzlihez címzett fogadóban mért sört. Ez a fogadó a Vöröstorony utcában a Posta Szállóval szemben állt. Zomborban sörivőversenyt tartott Stevan Jović matematikatanárral – Jović a negyvenedik pohárnál feladta, Toncsika meg folytatta az ivászatot.

Egy alkalommal a Strahinjánál találtam a társaságával. Erősködtem, hogy lefestem, de Toncsika így védekezett:

„Csak te ne fess le engem! Nem szeretnék épp emiatt meghalni!”

Máskor is akadt hasonló gondom, mert az emberek hittek abban, hogy a halált idézik meg azzal, hogy lefestik őket. Különösen a tanyasiak menekültek a vászon elől. Még Toncsika is elhitte ezt a babonát. Mégis négy képepen ábrázoltam, mindig a társaságával együtt. Ott ül a szemüvegével, olyan, amilyen, mintha egészében sörből lenne, mellette Emilijan Grigorijević, a félszemű zombori orvos, aki folyton azt hajtogatta: „Én úriember vagyok!”, és akinek olcsón eladtam a földem, mielőtt kimentem Párizsba. Velük van Szévald professzor is, a harmadik sörivő.

A SZÁNTÓVETŐ

Jókora darab földünk volt Zombor végénél, a nagy katolikus temető mellett, szántókkal, homokbányával, szőlősökkel. Kijárt ide Pajica, a tanító és méhészt, rokonom, Petar Konjović zeneszerző édesapja. Veljko Petrović is megírta ezt a Beli Dedában...

Munkások jártak oda hozzánk, és elvégeztek minden mezőgazdasági munkát. Egyikőjük volt Milan Milutinović, szelencsei galambász. Még ma is megvan a hely, a Ducine jame, ahol az övéi a birkákat tartották. Milant a második világháborúban táborba hurcolták, soha nem tért vissza. Kommunista beállítottságú volt, aktív és találgony. Ezért járta meg.

Milutinovićot a háború előtt festettem le, és elneveztem szántóvetőnek, mert ügyesen vetette a búzát, erről volt nevezetes. Számomra mindenekelőtt mint figura volt érdekes: görbe orr, hatalmas fülek, tagbaszakadt, szemre durva, valójában gyengéd, jólelkű, jó ember. Ez a kontraszt izgatott, akár apám, David esetében is (a Konjovićoknál ez a név mindig megújul: unokaöcsém az ötödik David a családfában), aki minden nálunk dolgozóval különösen figyelmes volt. Mindannyian odaadók voltak, szórahajlók, apám meg jóltartotta őket. Sohase hallottam kiabálni, ők meg szorgalmasan tették a dolgukat. Emlékszem, apa csak egyszer kiabált. Miska és a felesége, Rézi a konyhán dolgozott. Egyszer fölrepedt virslit tálaltak neki, és ez kihozta a sodrából. Rájuk ripakodott, mi meg csak csodálkoztunk, miért teszi ezt ilyen apróságért. Amennyire visszaemlékszem, csak ekkor emelte fel a hangját a személyzetre. Ezért is kedvelték, akár mint ügyvédet, akár mint királyi jegyzőt, de leginkább mint népképviselőt.

Minden nálunk dolgozót lefestettem, a mosónőket, vasalóasszonyokat, házzvezetőnőket, szobalányokat... mind lefestettem őket, akárcsak azokat, akik a földünket művelték. A Szántóvető egy közülük.

A PAPOK

Néhány képepen a temetések élményét örökítettem meg. Szemléltem a látványt, figyeltem, emlékezetembe rögzítettem az alakokat, majd amikor hazamentem, néha előzetes rajz nélkül megcsináltam a képet. Így festettem 1942-ben a *Temetést* a tipikus gyertyát tartó női alakokkal. Ugyanígy készítettem a *Két fej*et 1948-ban. A Mrazović utcában lakó Bikárt temették, a menet az utcán, a vaskapu előtt áll, két sírásó meg, mindketten kapatosak, alig várják, hogy kihozzák a halottat a házból. Valami kalapfeleség volt a fejükön. Egyikőjük, az idősebb folyton az orrát szívta, a másik meg igazi nagybélű, vörös és felfúvódott. Emlékezetből festettem le őket, rögtön a temetés után, a képet meg szándékosan a *Két fej*nek neveztem el.

Amikor meg meghalt Raić, a városi nagygazda, a búzakereskedő barátom apja, három pap végezte a halottbeszterelést. Még ma is előttem van alakjuk, habár ez 1946-ban történt. Úgy festettem le őket, hogy előtte rajzot se készítettem, amin ma is csodálkozom. Annyira autentikus volt az élményem. Vizuális sokkot éltem át akkor – én azt így nevezem – a nagy katolikus temetőben, ezért is készítettem el olyan gyorsan a képet. A kápolna előtt, a szentelésen, ugyanúgy, mint a képen, a középén áll a főpap, a Skenderović, igazi csődör, neves kamatyoló, erőszakos nőcsábász, csak csinálta a gyerekeket, de a bíróságon nem ismerte el őket, letagadta mind, míg végül el nem zavarták. Már a szeméből látszott a szemtelensége. Jobbján egy töpörödött öreg pap, tele halálfélelemmel, kioltott vágyakkal; egy önmagától sorvadó ember. A főpap balján egy fiatal tiszteletes, sápadt és sovány, szemérről, arcáról, bőrszínéről lerí, hogy rendszeresen onanizál. Így örökítettem meg őket, mint három világot, vagy jobban mondva ugyanannak a világnak három jelképét. A képen szereplő többi alak csak a kontrasztot hivatott növelni, csak elfedik a fő élményt.

Megesik velem tehát, hogy emlékezetből festek le alakokat. Ehhez azonban olyan intenzív élményre van szükségem, ami valódi kis sokkot idéz elő bennem, ami nélkül soha nem tudtam festeni. Így keletkeznek az *élményportréim*, amire a *Papok* az igazi példa.

ĆIRA FALCION

Ćira Falcion – Sándor olasz származású. Az egész családja Zomborba költözött, itt meggazdagodtak, fél utca az övéké volt, jeles tisztségeket töltöttek be a városban, nagy birtokot szereztek, Pesten, meg máshol is építettek házakat.

Ćira különös alak volt, kivált a családból, azok meg ütődöttnek tartották. Félték, hogy elherdálja a család vagyonát, ezért valahogy elintézték, hogy az osztozkodásnál mindenkinek több száz hold föld jutott, házak, pénz és egyebek, szegény Ćirónak meg csak hat hold szántót adtak. Így kezdte Falcion, végül meg igazi vagyont hagyott a városra: házakat, százötven hold első osztályú földet, uradalmi házakat és szőlősoket.

Falciont mindenki ismerte a különleges öltözködése miatt. Mindig tarka bőrnyakkendőket hordott – több száz volt ezekből neki –, s minden tarka volt rajta, szembetűnő. Alacsony volt, elhízott, kecskeszakállas, és amikor a városban feszített, folyton piszkálta az utcán a nőket. Ahol érte, beléjük csipett, úgyhogy ez már megszokott dolog lett, ha róla volt szó. Tarka idomított lovakat tartott mintha cirkusból szerezte volna őket, és azok mindig vele voltak. Ha Falcion bement a boltba vagy a kocsmába, a ló kint várta, és amikor a gazda elindult haza, a ló is utána.

Nagy tanyája volt Strilić mögött, a vasúton túl, uradalmi háza, a kastélya

Milan Konjović: Čira Falcion, 1944

még most is ott áll. Egyszer arra hajtott feleségével, és összekaptak valamin az asszonnyal. Čira nyugodtan megállította a lovakat, megparancsolta az asszonynak, hogy szálljon le, és gyalog kövesse. Szót kellett fogadnia az asszonynak. Amikor rávették, hogy traktort vásároljon, így kommentálta: „Mindен jó, csak éppen – nem szeretik!” Ilyen volt, különös. Sok mese maradt fönn róla.

Egy alkalommal vendégeskedtem is nála. Meghívott uzsonnára, délutánra, annak rendje-módja szerint. Leültünk a szép, tiszta asztalhoz, amit körben élő virág díszített, mint ahogy mindig is, télen meg művirág. Minden szépen elrendezve, tisztán, gazdagon. Libamáját hozott, levágott belőle egy darabkát, majd még egyet, kisebbet, végül kávé. Ez volt az egész uzsonna Falcionnál. Takarékoskodott, ezért is volt neki.

Mindenét a népre hagyta. Táblát helyezett az egyik házra, azzal a szöveggel, hogy mindenét Zomborban, a pesti és a balatoni házait, a nagy tanyáját és a kastélyát, földjét... mindenét, amije volt, a városának hagyja. Végrendeletét latinul írta meg, hogy senki se érezze sértve magát, se a szerbek, se a magyarok, se a bunyevácok, se a zsidók, se a németek... senki. Ennyire előrelátó volt.

Kitartóan le akartam festeni Falciont, ő meg kitartóan elutasított. Mert hát nincs pénze. Mondogattam neki, hogy én fizetek neki, csak álljon rá, mert festőileg igazán érdekelt, ő meg csak folytatta: „Azt meg már nem lehet!” A megszállás alatt többször találkoztam vele, szörnyen szidta a németeket. Süket volt. Ezért beszélgetéseinkkor mindig úgy ordítottam, ahogy a torkomon kifért. Egy alkalommal meg csak odafordul hozzám Falcion és rámförmed: „Mi van veled? Mit üvöltesz? Nem vagyok süket!” Ezt követően kedvre kapott, én meg hívtam, Sándor bácsi, jöjjön el ma, hogy lefesse. „Jól van, eljövök” – ígérte meg. Továbbra is a nagybátyám házában festettem, mint a háború teljes ideje alatt, mivel kihajítottak a megyeháza toronyszobájából. Falcion eljött a Templom utcába, hogy lefesse. A kép befejezése előtt abbahagytam egy kicsit a munkát, hogy kifújjam magam. Falcion meglátta a képet, földhözcsapta a kalapját és elkiáltotta magát: „Gyönyörű! Egy vonást se többet – írd alá!” Földvidult, körbecsókolta a nagynéném, kiszaladt az utcára és mutogatta a portréját. Ezer forintot kínált, Simović doktor által kapacitált, de nem adtam oda a portrét. Ez is az állandó ösztönömmek a jele, ami gyakran mentett meg az életben.

És képzelje el a sorsot: négy hónapra rá, 1944-ben Falcion háza előtt megjelennek az oroszok és látják, hogy a szolgálólány dőngeti a kaput, mert nem tud bejutni, tőle megtudják, ki a gazda, mennyire tehetős, valódi *nábob*, így amikor Falcion kinyitotta a kaput, bementek, elkapták a feleségét meg őt is, meg mindent, ami értékeset találtak a házban, és elzavarták őket. Soha többé hír se érkezett róluk.

EGY POHÁR BOR MELLETT

Itt van a Kaszinóban egy pohár bor mellett, elmaradhatatlan ceruzájával és jegyzetfüzetével a közismert kultúrmunkás, Vízi Sándor is. Ilyen alakok ma már nincsenek. Alacsony volt, barna bőrű, sovány, hegyes arccal és pisze orral, lényegében szimpatikus, csak akkor harapós, ha megsérti valaki. Különböző dolgokkal foglalkozott, előadásokat szervezett, széthordta a sajtót és egyebeket. Mindenhová eljutott, a falvakba, szállásokra, mindenhová, és folyton valamit jegyezgetett. Talán a saját történeteit is leírta, mert nála szebben senki se tudott mesélni. Emlékszem, micsoda élvezettel regélt a bécsi tartózkodásáról, amikor egy előkelő házban tartózkodott, és amikor egyszerre csak megjelent ott maga a bécsi császár, rámutatott Vízire, és a következőket mondta a jelenlőknek:

„Azonnal jöjjön hozzám el az a kis fekete ember! Már régóta keresek egy ilyen embert!”

Ilyen stílusban mesélt, így találta ki történeteit, amelyeket a bor csak színesített. De elég meggyőző volt az előadásmódja – mintha a saját szemekkel látta volna azt, amit leírt. Mindenki figyelmesen hallgatta, mert minden összefüggésre újabb történetet készített elő. Soha nem ismételte meséit.

A nagy katolikus temető mellett lakott, és oda is tért meg; egy este hazafelé menet a Kaszinóból, a hóban és a fagyban, részegen belegurult a temető melletti árokban így fejezte be.

KEKEZ TUNA

„Öreglegény volt már, huszonhat éves, és még nőtlen. Ezért egy kicsit mindenki bolondnak tartotta. Nem is igen járt a falubeli legényekkel, mert mind fiatalabbak voltak nála, nem volt hozzájuk való.”

Tuna kapott barátja a kőműves Iván ajánlatán, szemügyre vette Ágnest, és bele is szeretett. Ágnes fiatal volt, ráállt a férjhezmenésre. Tuna nagy lakodalmora vágyott, „csonoplai tamburásokkal”, baranyai borral a nagy sátor alatt. A pénz is eszébe jutott, amije meg nem volt; rákényszerítette a vén és gazdag boltost, hogy „kölcsonózzon” neki öt ezrest és megfenyegette, hogy erről ne szóljon senkinek egy szót se. Mindennek tetejére Tuna elhozatta az öreg boltost a lakodalmába, öntötte bele a bort, az öreget rázta a félelem meg a betegség, ő meg csak szórta előtte a saját pénzét. Az öreg csak „összecsuklott, mint a bicska, Kekez meg így szólt:

„Mulassatok tovább. Neki már úgyis mindegy. Jó emberem volt, de most meghalt. Meg aztán az én lakodalmamra jöttetek, nem az ő temetésére.”

Tuna elvitte a hullát a „virágoskert mellé”, majd rövidesen kiszökött az ün-

neplők közül a szép Ágnessel, majd a fehér ágyban „megfürösztötte égő arcát a mennyasszony fenyőillatos hajában...”

Legrövidebben így mondhatnánk el *Kekez Tuna lakodalmát*, Herceg János elbeszélésének történetét.

Herceg elbeszélésének olvasói aztán elneveztek egy piaci trógeret Kekez Túnának, én meg 1948-ban lefestettem ezt az embert, aki élő alak volt, nevét azonban Herceg János elbeszéléséből kapta.

FEKETE J. JÓZSEF fordításai

Lejegyezte MIRO Vuksanović

Milan Konjović: Temetés, 1942